

Presentation of Iraklis (Hercules) Millas in the international symposium "Prose in South-Eastern Europe" organized by the Hellenic Authors Society - Rhodes, 2/3-9-2002

The role of literature in improving international relations

IRAKLIS MILLAS

During my contacts with authors, translators and literary critics - as a translator of literary texts myself - I came across with a quite widespread conviction that literature plays a positive role in improving relations across national borders. In this short presentation I will try to demonstrate that the role of literature is quite complex and cannot be abbreviated with simple aphorisms. I will choose my examples from Greek and Turkish literature.

Literary texts are, apart from any other characterization we can attribute to them, social products. As such they bear a historical legacy. Within the literary texts one can find the hopes, the fears, the aspirations, in short, the ideologies and the beliefs of the societies in which these texts are created and are being accepted. Within this capacity, literature is a reflection of the society and of a time period. Literary texts not only do they portray the best aspects of a society but also show the worst parts.

Approaching the phenomenon more closely and in a more specific manner, one can easily demonstrate that in South-Eastern Europe, especially in the last quarter of the 19th century and the first half of the 20th

century, literary texts did present common characteristics but that these "common" traits were mostly not really positive.

[\[1\]](#)

They rather jeopardized inter-ethnic harmonious relations and they spread ill feelings for

neighboring nations. Referring to Greek and Turkish literature with which I am more familiar, it has been demonstrated that after the appearance of the nationalistic ideology and of the nation states in the area, literary texts not only were they influenced by this ideology, which in “the Balkans” expressed an irredentist and aggressive understanding, but in many cases famous writers used literature itself as a means to propagate nationalism.

[2]

In Greek literature, for example, it is almost impossible to find a positive reference to a Turk in the literary texts of the 19th and most of 20th century. [3] Actually the image of the “Turk” is almost always negative. Statistically, three famous and “patriotic” Turkish writers in their texts presented the Greeks as very negative personalities in a frequency of 98 % (174 negative and only 3 positive attributes to the “Other”).

[4]

In other words, there is not an intrinsic positive role that can be attributed to literary texts in building a friendly atmosphere among neighboring nations. Not only prose of any kind - historical or other kinds of novels and short stories, memoirs, etc. - but also poetry, especially romantic and patriotic poetry at certain periods played a negative role by strengthening xenophobic feelings among the peoples of South-Eastern Europe. The political controversies in the area were accompanied with a kind of literature that suited the dominant ideologies within the existing ethnic communities. [5] Like the textbooks which are still read and taught in our countries, these text are not suitable to be translated to the language of the neighboring country either: it will harm bilateral relations.

*

Naturally not all literature is like that. As it is with people, there are all kinds of texts. In all societies there are humane texts, distanced from nationalistic ferment as well as pseudo-humane texts which still do not reproduce the vulgar negative image of the “Other”. These literary texts, generally, do not initiate hatred among nations and perceive human beings not as groups in controversy but close to each other. In a study on Greek and Turkish literature and on how the “Other” is portrayed, a great variety of this “humane” literature was detected. The matter is quite intricate and complex. In summary the following “kinds” of texts were encountered.

1- Religiously oriented texts. In these human beings are portrayed either (a) as “brothers” due to

a common divine creative source, and where all human beings are included in this brotherhood, irrespective of their belief, or (b) as “brothers” but covering only the religious people and/or mostly those of “our” belief. This second category of writers, who are normally strongly attached to their own religion or sect, perceive the members of other groups as “Others”, actually not very differently from the way nationalists do. [6]

2- Marxist texts. This group of writers that were numerous in the 20th century did not separate the characters as “us” and the “Other” on an ethnic basis but on a social class basis. To the extent that they were sincere in their credo and not in fact crypto-nationalists, they portrayed positive and/or negative characters on either side of the national borders. Of course there are a great number of writers who claim to be internationalists and/or Marxists but who in practice follow the nationalistic understanding of xenophobic approach in matters of the “Other”. Normally the positive heroes are the oppressed and the negative the oppressors.

[7]

Often the “Other” in the texts of these writers becomes the positive hero since he acts in an “exemplary” manner.

[8]

3- A third and quite controversial group is composed of writers who do a lip service to humanistic approach and to anti-nationalistic understanding, but who actually are indirectly xenophobic and advocates of ethnic strife. There are many variations of this group.

(a) Some profess their liking for the “Other” because they consider the “Other” as ethnically and/or racially “belonging to us”. In fact these writers approach the “Other” almost in a racist way: he is good because ethnically he is one of us.

(b) In Turkey a group of writers - here characterized as Anatolianists (Anadolucu) - portray the “Other” positively, but not because he/she is perceived as a positive “Other”, but because he/she is seen (and presented) as one of “us” and who actually - like “us” - hates the “Other”. The same phenomenon is noticed - in smaller scale - in Greek literature too. [9] This supposedly positive “Other”, who in fact is an assimilated “Other” who thinks, feels and expresses himself as a fanatical “us” is called “naively positive ‘Other’” in my studies (because this kind of “positiveness” incorporates a great portion of naïveté).

4- Finally there is real - and simple - humane approach. According to this, human beings do of course present a great variety and some are “good” and some are “bad”; but all these are not

based on ethnic and nationalist basis. This really humane approach is ascending the last decades. In Turkish literature authors like Sait Faik - and many others - can be mentioned. In Greek literature as an example Rea Galanani can be mentioned. In texts of this category, not only the "Other" does not compose nationalist stereotypes, but in most cases the existence of national and ethnic identity itself is questioned.

It is clear to those familiar with the latest developments in political science that the notion and the definition of nation itself has changed drastically the last fifty years. The nation is sometimes defined as an "imagined" entity, an imagined community. The modern humane texts question the nationalistic paradigm itself. It seems that this direction is the most efficient way to cope with the nationalistic stereotypes in literary texts

*

Summarizing the above we may conclude the following:

(a) Literary texts present a great variety in the way the "Other" is perceived and portrayed: this image of the neighboring nation may be good or bad.

(b) The role of literature in influencing inter-ethnic and international relations varies too: it may be positive or negative depending on the ideological approach of the creator.

(c) The type of writing does not automatically secure a positive result.

(d) And finally, as a positive and optimistic sign, the last decades, as nationalistic world-view recedes, more and more authors appropriate a more humane and anti-nationalistic approach.

When the "Balkans" really change to "South-Eastern Europe", e.g., being closer to the European Union of the 21st century and more distanced from the Balkans of the 20th, then the views expressed and the texts produced in the area will be less and less nationalistic and more

and more open to internationalist humane approach where human beings will be portrayed as individuals and not as agents of stereotyped nations.

Ένα Φανταστικό Συνέδριο

(Από τον ανταποκριτή μας Ηρακλή Μήλλα)

Οι συγγραφείς και μεταφραστές των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης πέτυχαν ό,τι ποτέ δεν μπόρεσαν οι πολιτικοί και οι επίσημοι λειτουργοί αυτών των χωρών να επιτύχουν: ανέπτυξαν ένα διάλογο συνεννόησης, συνεργασίας, κατανόησης, αλληλεγγύης και φιλίας. Καταπληκτικά, φανταστικά αποτελέσματα! Η συγγραφή και τα λογοτεχνικά κείμενα αποτέλεσαν γέφυρες που ένωσαν τους εκπρόσωπους των διαφόρων λαών. Οι διαφορετικές γλώσσες, ιστορίες και παραδόσεις παρακάμφθηκαν και η κοινή πανανθρώπινη συνείδηση επικράτησε στη συνάντηση. Όλοι ανεξαιρέτως καταδίκασαν τα εθνικιστικά πάθη, τους φανατισμούς, τα στερεότυπα και ύμνησαν την ειρήνη και την αδελφοσύνη όλων των λαών, όλων των εθνών, αλλά ειδικότερα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, η οποία θα πρέπει να αποτελέσει, είπαν, πρότυπο παγκοσμίως.

Αυτά, μέχρι τη δευτερολογία της κυρίας Β.Ου., της αντιπρόσωπου της Βουλγαρίας, η οποία μίλησε για το τελευταίο της μυθιστόρημα. Όταν ανέφερε, μεταξύ άλλων ότι στο έργο της πραγματεύεται την ανεξαρτητοποίηση της βουλγάρικης διανοήσης στον δέκατο ένατο αιώνα από την ηγεμονία της ελληνικής επίδρασης και του ελληνικού στοιχείου, ο Ε.Λ., ο εκπρόσωπος της Ελλάδας, ζήτησε το λόγο και ταυτόχρονα διευκρινίσεις, αλλά και πρόλαβε να πει ότι ο Ελληνικός Διαφωτισμός ξεκινώντας από το δέκατο όγδοο αιώνα φώτισε και βοήθησε όλους τους λαούς της περιοχής και πρώτα από όλους τους Βουλγάρους (χώρια τι έκανε ο Κύριλλος παλαιότερα γι αυτούς!) και έτσι μπόρεσαν τελικά να αποτινάξουν την βαρβαρότητα της Οθωμανικής δουλείας. «Πρέπει να σέβονται οι γείτονες μας της αλήθεια» είπε.

Ο συγγραφέας Τ.Ου. που αντιπροσώπευε την Τουρκία, ζήτησε το λόγο επί της διαδικασίας. Υποστήριξε ότι ο συνάδελφος Ε.Λ. εκφράστηκε με ανεπίτρεπτο τρόπο προδίδοντας τις προκαταλήψεις που πάντα φέρουν οι Έλληνες κατά των Τούρκων. Οι Τούρκοι, είπε, και αυτό είναι γνωστό σε όσους έχουν μελετήσει την ιστορία όπως ο ίδιος, φέρθηκαν πάντα με τον καλύτερο τρόπο σε όλους τους λαούς της περιοχής και εξασφάλισαν την ειρήνη και την ασφάλεια. Η περιοχή αιματοκυλίστηκε μόνο όταν αποχώρησαν οι Τούρκοι από αυτά τα μέρη. Οι λαοί των Βαλκανίων θα πρέπει να αναγνωρίσουν αυτήν την μεγαλοψυχία. Ήδη αυτή η περίοδος παρουσιάζεται ανάγλυφα στο τελευταίο του ιστορικό μυθιστόρημα *Όταν ζούσαμε σαν αδέρφια*. Πρόσθεσε δε ότι θεωρεί

πολύ ωφέλιμη την μετάφραση αυτού του βιβλίου σε όλες τις γλώσσες των Βαλκανίων για να εδραιωθεί η φιλία και για να ξεπεραστούν οι προκαταλήψεις.

Η Ρουμάνια Ρ.Ου. προσπάθησε να ρίξει τους τόνους. Υποστήριξε ότι η παρούσα συνάντηση δίνει σε όλους μια μοναδική ευκαιρία να κάνουν την αυτοκριτική τους και να παραδεχτούν τα ιστορικά τους λάθη. «Πρέπει να ξεπεράσουμε», τόνισε «τα εθνικά στερεότυπα. Είναι πολύ λογικό να έχουν γίνει λάθη στο παρελθόν.» (Κάτι άρχισε να λέει για ηγεμόνες στην Μολδοβλαχία και φορολόγηση των Οθωμανών, αλλά άλλαξε θέμα όταν ακούστηκαν φωνές διαμαρτυρίας από τους κυρίους Ε.Λ και Τ. Ου.) «Γι αυτό» είπε «θα πρέπει και η Ελλάδα και η Τουρκία να δεχθούν ορισμένα γεγονότα και να παύσουν να παρουσιάζονται ως οι σωτήρες της περιοχής». Όσο για τη Βουλγαρία, υπενθύμισε ότι και αυτή κάποτε έκανε όνειρα για μια «μεγάλη Βουλγαρία» και ότι ακόμα και σήμερα στη χώρα αυτή ορισμένοι βλέπουν τέτοια όνειρα, τα οποία όμως είναι εφιάλτες για τις γειτονικές χώρες και ειδικά για τους Μακεδόνες.

Στην αίθουσα έγινε αισθητή μια ταραχή και ακούστηκαν διαμαρτυρίες: «Για τους Σκοπιανούς!, Για τους Σκοπιανούς!». Άλλοι φώναξαν «Μακεντόν! Μακεντόν!». Ο Β.Ου. είπε ότι υπάρχει ένα έθνος και δύο κράτη ενώ άλλοι έλεγαν «δύο κράτη και δύο έθνη». Κάποιος φώναξε στην κυρία Ρ.Ου. «εσύ γιατί δεν κάνεις αυτοκριτική;» Κανείς δεν κατάλαβε τι ακριβώς συνέβη και μεμιάς ανέβηκε το θερμόμετρο.

Ευτυχώς που η αντιπρόσωπος της Βοσνίας η κυρία Β.Ο. πήρε το λόγο και η τάξη επανήλθε καθώς ξεκίνησε να ομιλεί με ένα πολύ ψυχραίο και χαμηλό τόνο. Η κυρία είπε ότι θα μιλήσει ως επιστήμονας και ως ειδικός επειδή τυγχάνει να είναι ψυχολόγος. «Πρώτα συγχαίρω τους πάντες που δηλώνουν απερίφραστα την αντίθεση τους στον εθνικισμό ο οποίος τόσα κακά έχει προξενήσει στην περιοχή μας, στο σπίτι μας. Εμείς εδώ αποτελούμε μια ομάδα που προωθεί τη σύμπνοια και την εξαιρετη επικοινωνία μεταξύ των εθνών της περιοχής. Θα ήθελα με την ευκαιρία να τονίσω ότι ο κ. Τ.Ου. έχει δίκιο όταν μίλησε για στερεότυπα κατά της μουσουλμανικής Τουρκίας. Όντως η Δύση γενικά τρέφει αρνητικά αισθήματα κατά των Μουσουλμάνων και αυτό, όπως ξέρετε, φάνηκε πρόσφατα στα γεγονότα που βίωσε η Βοσνία...»

Αλλά δεν μπόρεσε να συνεχίσει. Τη διέκοψε ο Σέρβος κριτικός λογοτεχνίας κύριος Σ.Ε. ο οποίος από την θέση του στην αριστερή πλευρά της αίθουσας φώναξε. «Μα τι μας λέτε! Ήταν οι Χριστιανοί που μας βομβάρδισαν για να υποστηρίξουν τους Μουσουλμάνους Βόσνιους, τους Αλβανούς τρομοκράτες. Αυτό μπορεί να σας το επιβεβαιώσει και ο Αλβανός συνάδελφος μας κ. Α.Λ. Ο Χριστιανικός κόσμος στράφηκε εναντίον μας επειδή το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι τα εθνικά τους συμφέροντα. Και οι λοιποί συνάδελφοι εδώ μέσα να

μην προσποιούνται ότι δεν καταλαβαίνουν τι εννοώ!».

Ο Αλβανός συνάδελφος κ. Α.Λ. όμως όχι μόνο δεν επιβεβαίωσε τα λόγια του κ. Β.Ο. αλλά θυμωμένα και κουνώντας τα χέρια του διαμαρτυρήθηκε. Όλοι σχεδόν άρχισαν να φωνάζουν. Έδιναν την εντύπωση ότι όλοι ήταν κατά των πάντων. Όταν μετά μισή και πλέον ώρα ο προεδρεύων κ. Αμάν Καφές από τη μακρινή Ανταρκτική δεν μπόρεσε να επιβάλλει την τάξη διέκοψε την συνεδρία και κάλεσε τους παρευρισκόμενους να πάρουν καφέ και αναψυκτικά στο φουαγιέ. Αυτό το επέτυχε με τα πολύ εκφραστικά του νοήματα επειδή η φωνή του δεν ακουόταν.

Στο διάλειμμα προσφέρθηκε καφές, πορτοκαλάδα, μπισκότα, κέικ. Διαμορφώθηκαν αρκετά πηγαδάκια. Δυο ειδών. Ορισμένα αποτελούνταν από άτομα που συμφωνούσαν μεταξύ τους. Π.χ. σε ένα βρέθηκαν μαζί οι κύριοι Β.Ο., Β.Ου., και Ρ.Ου και ορισμένοι ακροατές. Η συζήτησή τους ήταν ζωντανή αλλά εξελίχθηκε φυσιολογικά. Δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο για την παρέα των Σ.Ε., Ε.Λ., Τ.Ου., Μ.Α., (και ακροατές). Το τι είπαν δεν το ξέρουμε επειδή μίλησαν όλοι μαζί. Πάντως θα πρέπει να είχε κάποια ένταση επειδή, πέρα από τις δυνατές φωνές είδαμε να πέφτουν ποτήρια, κέικ και άλλα αντικείμενα χάμω και ορισμένοι να σπεύδουν στην τουαλέτα για να καθαρίσουν τα ενδύματα και τα πρόσωπα τους από τους καφέδες και τις πορτοκαλάδες. Το λυπηρό γεγονός συνέβη με κάποιο Έλληνα ακροατή. Ένας ηλικιωμένος κύριος μεταφέρθηκε εσπευσμένα έξω επειδή έπεσε χάμω και έχασε τις αισθήσεις του. Ορισμένοι αργότερα είπαν ότι έχασε την ισορροπία του καθώς θέλησε να κλωτσήσει κάτι (ή κάποιον), γλίστρησε και χτύπησε το κεφάλι του στο μαρμάρينو πάτωμα. Άλλοι είπαν ότι πρώτα στην πορεία της συζήτησης συγχύστηκε, έχασε τις αισθήσεις του και μετά έπεσε χάμω. Πάντως όταν τον έβγαζαν σηκωτό έξω κάτι φιθύριζε. Μου φάνηκε ότι άκουσα ασυνάρτητες λέξεις χωρίς καμία συνοχή: φιλότιμο, πατρίδα, κίνδυνος, έθνος, ξεφτίλα, ιστορία, κάθαρμο, νεκροί, εμείς, εσείς ... Το γεγονός λύπησε βέβαια τους πάντες.

Το συνέδριο μας θα συνεχιστεί αύριο. Θα σας ενημερώσω για τις εξελίξεις το συντομότερο δυνατόν.

Ηρακλής Μήλλας.

Σημείωση του συντάκτη: Ο συνεργάτης μας Η. Μήλλας δεν μπόρεσε να μας στείλει το κείμενο του σχετικά με την δεύτερη μέρα του συναρπαστικού συνεδρίου λόγω ενός ατυχήματος. Νοσηλεύεται στο νοσοκομείο με ελαφρά τραύματα στο πρόσωπο.

Αγαπητέ Άρη

Σου στέλνω το «διήγημα» που μου ζήτησες. Ζητώ συγγνώμη για την μεγάλη καθυστέρηση. Το είχα καιρό πριν έτοιμο αλλά δεν μπορούσα να αποφασίσω αν πρέπει να το στείλω ή όχι, είναι κάπως κυνικό!

Πιστεύω και εύχομαι ότι θα μας δοθεί η ευκαιρία να τα πούμε ξανά, σύντομα και από κοντά.

Χάρηκα για την γνωριμία και ευχαριστώ για την φιλοξενία

Φιλικά

Ηρακλής Μήλλας

---

[1] We speak of “South-Eastern Europe” and not of “the Balkans” because of the negative connotation the word “Balkans” bears. The Balkans are notorious of the ethnic and nationalistic strife. The literature of the Balkan countries is not immune of these nationalistic understandings and feelings.

[2] A detailed account of these phenomena can be found in my studies. See for example:

(A) *Türk Romanı ve 'Öteki', Ulusal Kimlikte Yunan İmaji*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000

(B) *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων, Σχολικά Βιβλία, Ιστοριογραφία, Λογοτεχνία και Εθνικά Στερεότυπα*, Αλεξάνδεια, Αθήνα, 2001 (Δεύτερη Έκδοση 2002)

(C) 'The Image of Greeks in Turkish Literature: Fiction and Memoirs', in *Oil on Fire?*, Verlag Hahnsche Buchhandlung, Hannover, 1996

(D) 'Les Romans, Les Femmes et Les Relations Greco-Turques', *Oluşum/Genese*, Nancy, 5/1999, No. 60-61 (In French and Turkish).

[3] Writers like G. Viziinos and I. Venezis are rare exceptions.

[4] See: H. Millas 'The Image of Greeks in Turkish Literature: Fiction and Memoirs', in *Oil on Fire* ?, Verlag Hahnsche Buchhandlung, Hannover, 1996

[5] I was a small boy in Istanbul, of course many years ago, when I first heard the word "Balcanic". A cake (a pastry) that I liked very much had this name. It was rolled and long, and it was cut in pieces like salami. In cross sections you could see that it was composed of different parts, of different colours and constituents: chocolate, bitter and milk chocolate, whipped cream, custard cream of other colours etc. All these were kept clearly separate from each other by rolls of dough. The impression that I have from the literature of the Balkans is mostly of this sort: national narratives, mostly in opposition, events presented as black and white - white in one country and black in the other - sealed in national borders and exalted within each ethnic community.

[6] The Greek author Ph. Kontoglou (1896-1965) and the Turkish authors Semiha Ayverdi (1903-1993) are examples of the first kind. Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983) and İsmail Hekimoğlu (1932-) are two examples of the second case.

[7] M. Lountemis (1912-1976) and D. Sotiriou (1911-) on the Greek side and Sabahattin Ali (1907-1948) and Orhan Kemal (1914-1970) on the Turkish side are classical examples.

[8] In the early novels of Orhan Kemal and in the short stories of Sabahattin Ali for example some Greek characters are shown as pioneers in a class struggle or as industrious positive citizens.

[9] In Greek literature the case of Viziinos and his novelette "Moskoph Selim" is typical. This Turk - Selim - is a positive personality because in fact he repeats the political and ideological views of the Greeks, he does not like the Turks and he admires the Christians. The same understanding - of course the roles being the mirror image of Moskoph Selim - is found in Turkish literature in the group named as Anatolianists, the texts of Halikarnas Balıkcısı and Kemal Tahir being the best known expression of this understanding.